

KUR'ÂN AYETLERİNİN ANLAŞILMASINDA TARİHSEL ARKA PLANIN ÖNEMİ: TEFHİMÜ'L- KUR'ÂN ÖRNEĞİ

 Hasan İslam SAK^a

Öz

Kur'ân-ı Kerîm'in indiği ortam hakkında bilgi sahibi olmak, ayetlerin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Zira Kur'ân; geleneği, göreneği olan bir topluma inmiş ve bu toplumu şekillendirmiştir. Kur'ân'ın, indiği toplumu şekillendirme biçimini anlayabilmek için ayetlerin tarihsel arka planı önem arz etmektedir. Böylece ayetler ile o günkü âdet ve alışkanlıklar arasındaki ilişkinin mahiyeti anlaşılabilir. Biz de bu çalışmamızda konunun önemine işaret etmeye gayret ettik. Bunu da tarihsel arka plan bilgisi bakımından zengin bir muhtevaya sahip olduğu için Mevdûdî'nin tefsiri "*Tefhîmü'l-Kur'ân*"daki örnekler üzerinden göstermeye çalıştık. Mevdûdî'nin eserinin bu husustaki farkını ortaya koymak amacıyla onun açıklamalarını diğer tefsirlerdeki izahlarla karşılaştırdık. Ayetlerin "tarihsel arka plan"ı denilince her ne kadar Kur'ân'ın nüzûl sürecinde toplumun içinde bulunduğu siyasî, sosyal, kültürel, ekonomik vb. durumlar anlaşılıyorsa da Mevdûdî bunu daha geniş anlamda kullanmış ve nüzûl öncesi döneme ait bilgileri de bu minvalde değerlendirmiştir. Yani o, ayetlerde yer alan nüzûl öncesi dönemlere müteallik bir olay yahut ifadenin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığına, tarihî süreç içinde nasıl bir gelişim ve değişim gösterdiğine dair bilgilere de tarihî arka plan adı altında yer vermiştir. Mevdûdî'nin tarihî arka plan bilgisi verirken ayetlerin muhtevsından, sebep-i nüzûl rivayetlerinden, tarih kitaplarından, Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan, ansiklopedilerden, arkeolojik bilgi ve bulgulardan, Yahudi ve Hristiyan âlimlerin yazdığı günlüklerden istifade ettiği görülmüştür. Bu bilgileri paylaşırken zaman zaman haritalara ve krokilere de yer vermiştir. Onun eserinin bu yönüyle kendisinden önceki tefsirlerden ayrıldığı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Tarihsel Arka Plan, Mevdûdî, Tefhîmü'l-Kur'ân.

^a Dr., Erciyes Üniversitesi, hasanisamsak@erciyes.edu.tr

THE IMPORTANCE OF THE HISTORICAL BACKGROUND IN UNDERSTANDING THE VERSES OF THE QUR'AN: THE EXAMPLE OF TAFHÎM AL-QUR'AN

Koran; it was revealed to a society with tradition and custom and shaped the society to a certain extent. Historical background information is important in order to learn how the Qur'an shapes the society in which it was revealed, how it intervenes in it and what criteria it takes into account while doing this. Because when these issues are known, the mentality/understanding behind the Qur'an's intervention in events will be better understood, which will help us to solve today's issues.

When the historical background is mentioned, the first term that comes to mind is asbab al-nuzul. Even if there is a relationship between them, they both mean different things. For this reason, in our study, first of all, the difference between them is pointed out with the idea that it will help to understand what we mean by the historical background. In this context, while asbab al-nuzul is defined as a word or situation that causes one or more verses or a chapter to be revealed during the revelation period of the Qur'an, it is stated that the historical background expresses the political, social, cultural and economic etc. conditions of the period in which the verses were revealed.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Kur'ân; geleneği ve göreneği olan bir topluma indirilmiştir. Dolayısıyla bunlarla ayetler arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Çünkü insanın yaşam biçimini şekillendirmek, onu ilâhî gayeye uygun hale getirmek dinin maksatlarındandır. Bu bağlamda son ilâhî mesajın indiği toplumun sahip olduğu alışkanlıklara karşı tutumunu tasdik/tasvip, tashih ve ta'tîl şeklinde üçe ayırabiliriz. İslam, dinin özülle uyumlu olan âdet ve alışkanlıkları tasvip edip bunların devamı yönünde teşvikte bulunmuş; temelde doğru olmakla birlikte bir takım yanlış ve noksanlıkların karıştığı fiilleri ise yanlışlıklarını gidermek, eksikliklerini de tamamlamak suretiyle tashih etmiş; dinin özüne uygun düşmeyen unsurları ise yasaklayarak yapılmasına son vermek istemiştir. Bu uygulama çeşitliliğinden haberdar olunmadığında sanki Kur'ân, herhangi bir âdet ve alışkanlığı bulunmayan bir topluma inzal olmuş da sıfırdan başlayarak yeni bir toplum inşa etmiş gibi bir zehaba kapılma riski ortaya çıkmaktadır. Bu husus bilindiğinde ise Kur'ân'ın toplumu şekillendirme biçimi, ona nasıl müdahalelerde bulunduğu, bunu yaparken hangi kriterleri esas aldığı öğrenilmekte, bu da bugün karşılaşılan

problemlerin çözümünde yol gösterici olabilmektedir. Ayrıca bazen Kur'ân'daki bir ayetin "ne"den bahsettiği, hangi şartlarda indiği bilinmediğinde ayetin anlaşılması zor bir hâl alabilmektedir. İşte hem bu tür ayetlerin daha iyi anlaşılabilmesi hem de Kur'ân'ın indiği topluma müdahale biçiminin öğrenilebilmesi için tarihî arka plan bilgisi önemlidir.

Tarihî arka plan denilince akla ilk gelen terim esbâbü'n-nüzûl'dür. Aralarında bir ilişki olsa bile ikisi birbirinden farklı şeyleri anlatmaktadır. Bu sebeple bunlar arasındaki farka işaret etmek, tarihsel arka plan ile ne kastettiğimizin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bilindiği üzere esbâbü'n-nüzûl, Kur'ân'ın nüzûlü döneminde, bir veya birkaç ayetin yahut bir sûrenin inmesine vesile olan söz ya da durumları ifade eder.¹ Tarihî arka plan ise bir ayet veya ayet grubunun indiği dönemin siyasî, içtimaî, kültürel, ekonomik vb. şartlarını ifade etmektedir. Esbâbü'n-nüzûl ayetin inmesine doğrudan etki eden bir söz ya da eylemi anlatırken, tarihsel arka plan daha geniş çerçevede ayetlerin indiği dönemden, koşullardan bahsetmektedir.

Malum olduğu üzere Kur'ân-ı Kerîm'deki her ayetin bir sebab-i nüzûlü yoktur. Bazı ayetler belli bir sebebe bağlı olarak inse de pek çok ayet herhangi bir soru veya olaya bağlı olmaksızın nazil olmuştur. Âlimler nüzûl sebebi bulunan ayetlerin sayısı ile ilgili farklı rakamlar zikretmişlerdir. Genel kabule göre sebab-i nüzûlü bulunan ayet sayısı beş yüz civarındadır.² Fakat hususi bir nüzûl sebebi bulunmasa da her ayetin ya da ayet grubunun indirildiği zaman ve mekânı çevreleyen şartlardan bahsedilebilir. İşte ayetin indiği ortamı çevreleyen bu şartlara ayetin tarihî arka planı diyebiliriz.³ Bunun yanında geçmiş dönemlere ait durumlardan haber veren ayetlerde yer alan bir olay yahut ifadenin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı, tarihî süreç içinde nasıl bir gelişim ve değişim geçirdiği bilgisi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Nitekim Mevdûdî'nin tarihî arka plan başlığı altında verdiği birtakım bilgilerin bu neviden olduğu görülmektedir. O halde gerek

¹ Muhammed Abdü'l-Azîm Zerkânî, *Menâhilü'l-'İrfân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Fevâz Ahmed Zümerlî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1990), 1/89; Subhî Sâlih, *Mebâhis fî 'Ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1977), 132; Mennâ' Halîl el-Kattân, *Mebâhis fî 'Ulûmi'l-Kur'ân* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2000), 73-74; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 115; Muhsin Demirci, *Tefsîr Usûlü* (İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2003), 148; Abdurrahman Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2012), 220.

² Vâhidî'nin *Esbâbü'n-Nüzûl* adlı eserinde 600, Süyûtî'nin *Lübâbü'n-Nükûl* adlı eserinde ise 800 ayetle ilgili nüzûl sebebinin kaydedildiği, her iki eserde yer alan ortak ayet sayısının ise 450 olduğu tespit edilmiştir. Bk. Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'ün Rolü* (İstanbul: Şûle Yayınları, 1994), 88; Çetin, *Kur'ân İlimleri*, 220.

³ Mustafa Karagöz, *Sözlükbilim ve Tefsîr -Tehzîbü'l-Lüga-* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 224.

ayetin indiği dönemle gerek nüzûl sürecinden önceki dönemle ilgili olsun, ayetin indiği ortam yahut ayette bahsi geçen konunun yaşandığı ortam hakkında verilen bilgiler tarihsel arka plan olarak değerlendirilebilir.

Gerek ayetin indiği ortam gerek ayette bahsedilen bir hadisenin veya tabirin ortaya çıktığı şartlar ve gelişimi hakkında bilgi sahibi olmanın Kur'ân ayetlerinin anlaşılmasına katkıda bulunacağı açıktır. Biz de çalışmamızda bu konu üzerinde duracak, konunun önemine *Tefhîmü'l-Kur'ân*'daki örnekler üzerinden işaret etmeye çalışacağız. Çünkü Mevdûdî'nin eserinde çoğunlukla sûre başlarında böyle bir başlığın bulunması ve sûre içerisinde de pek çok yerde müellifin ayetleri izah ederken tarihî arka plan bilgisinden istifade etmesi, bizi onun eseri örnekliğinde konuyu izah etmeye sevk etmiştir. Yani bu bilginin kullanımı onun eserinde diğer eserlere nazaran hem daha yoğun hem de daha ön plandadır.

Çalışmamız esnasında öncelikle Mevdûdî'nin eserini tarayarak tarihsel arka plan bilgisinden istifade ettiği yerleri tespit ettik. Daha sonra bu örnekleri bahsettikleri zamanı dikkate alarak nüzûl öncesi dönem ve nüzûl dönemi diye tasnif ettik. Her iki dönemle ilgili farklı tarzlarda verdiği örnekleri göz önünde bulundurarak onun bu bilgiden ne şekilde istifade ettiğini ortaya koymaya çalıştık. Tefsiri yapılan ayetle ilgili diğer tefsirleri tarayarak onlarda bu tarihî arka plan bilgisinin bulunup bulunmadığını var ise ne düzeyde bulunduğunu göstermeye çalıştık. Böylece *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ın bu bilgiyi kullanma biçimi bakımından diğer tefsirlerden farkını ortaya koymaya gayret ettik.

Mevdûdî'nin hayatı, ilmî kişiliği, müfessir kimliği ve ayetleri anlama yöntemi üzerine yazılmış pek çok eserden bahsedilebilir.⁴ Biz çalışmamız boyunca bunların bir kısmına atıfta bulunacağız. Fakat onun tefsirini tarihsel arka plan bilgisi bakımından inceleyen bir çalışmaya rastlamadık. Bunun yanında Kur'ân ayetlerinin anlaşılmasında tarihsel arka planın öneminden bahseden müstakil bir çalışmaya da rastlamadık. Fakat Kur'ân-tarih ilişkisi üzerinde duran bazı eserlerde konuyla ilgili teorik düzeyde

⁴ Bu konularda ilk akla gelen çalışmalar arasında şunlar zikredilebilir: Yusuf el-Karadavî, *Bir Düşünür Olarak Mevdûdî*, çev. Ekrem Çavuş (İstanbul: Ekin Yayınları, 2017); Hamira Mevdûdî, *Babam Mevdûdî*, çev. Hülya Afacan (İstanbul: Mana Yayınları, 2018); Turan Kışlakçı, *Çağa İz Bırakan Önderler: Mevdûdî* (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2013); Mustafa Özel, *Elmalı ve Mevdûdî'nin Tefsirlerine Karşılaştırılmalı Bir Yaklaşım* (Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, 1999); Zafer Koç, *Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî (1903-1979) ve Tefsirdeki Metodu* (Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1995); Abdülhamit Birışık, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", *Mevdûdî -Hayatı, Görüşleri ve Eserleri-* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 13-42.

değerlendirmelerle karşılaşmak mümkündür.⁵ Ayrıca bu hususta Kur'ân'ı anlamada bağlam bilgisinin önemine dikkat çeken bazı eserlerin tarihî arka planı dış bağlam olarak isimlendirdiklerine şahit olduk.⁶ Bu bakımdan makalemizin hususen tarihî arka plan bilgisinin önemine Mevdûdî'nin eseri bağlamında dikkat çekmesi bakımından diğer çalışmalardan ayrıldığı söylenebilir.

Mevdûdî ve eseri hakkında bilgi vermeden önce önemli gördüğümüz bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz. Kur'ân'ın anlaşılmasında tarihsel arka plan önemli olmakla birlikte buradan, Kur'ân'ın tamamının ancak bu tarihsel zemin içerisinde anlaşılabilceği fikrine ulaşılmamalıdır. Zira Kur'ân sadece indiği dönemin insanına hitap etmemiştir. Bu bakımdan onun her ayetinin indiği toplumun tarihî şartları ve zemini içinde bir anlam taşıyacağını, aksi takdirde anlaşılmayacağını söylemek doğru değildir. Kur'ân, indiği toplumu inşa ederken sadece onların davranış ve alışkanlıklarını esas alarak indirilmemiş, aynı zamanda onlarda bulunmayan hususları da onlara öğretmiştir. İndiği dönemden itibaren her zaman ve mekâna hitap eden Kur'ân, her dem yeni ve tazedir. Her dönemde okuyan kimseye yeniden iner ve bir şeyler söyler. Tarihsel arka plan bilgisi belki bazı ayetlerin maksadının daha iyi anlaşılmasına imkân tanıyabilir. Yahut bazı ayetlerin yanlış anlaşılmasına engel olabilir. Bu sebeple nasıl ki Kur'ân ayetlerinin tamamının sebab-i nüzûlü zikredilmemişse aynı şekilde tamamının tarihsel arka planını arayış içerisine de girilmemelidir.

Tefhîmü'l-Kur'ân'daki tarihsel arka plan örneklerine geçmeden evvel müellif ve eserinden kısaca bahsetmek faydalı olacaktır.

A. Mevdûdî ve *Tefhîmü'l-Kur'ân*

Mevdûdî 25 Eylül 1903 (3 Receb 1321) tarihinde Hindistan'ın Haydarâbâd (Maharashtra) eyaletine bağlı Evrengâbâd kasabasında

⁵ M. Mahfuz Söylemez (ed.), *Kur'ân ve İslamî İlimlerin Anlaşılmasında Tarihin Önemi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013); Şevket Kotan, *Kur'an, Yorum ve Tarih -Tarihselci Okumanın Çıkmazları-* (İstanbul: Hikay Yayınları, 2018); Necmettin Gökçür, *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014); Emrah Dindi, *Kur'an'da İslam Öncesi Kültür* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018).

⁶ Bu eserlerde Kur'ân metninde yer alan ayetlerin öncesi ve sonrasıyla irtibatı iç bağlam, ayetlerin indiği ortamlarla irtibatı ise dış bağlam olarak isimlendirilmiştir. Konuyla ilgili görüşler ve detaylı bilgi için bk. Şahin Güven, *Kur'ân'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu* (İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2017), 253-301; Fatih Tiyek, *Kur'ân'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 25-49, 101-245; Muhammed İsa Yüksek, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Bağlam Bilgisi* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018).

dünyaya gelmiştir.⁷ Küçük yaşlardan itibaren özel hocalardan dil ve din eğitim alan Mevdûdî'nin akranlarına göre iyi bir bilgi birikimine sahip olduğu belirtilmiştir. 1915 yılında babasının vefatı nedeniyle genç yaşında eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalsa da ilme olan merakı sebebiyle kendini yetiştirmeye, okuyup öğrenmeye devam etmiştir. Ailesinin geçimini sağlamak amacıyla erken denebilecek yaşlarda çeşitli dergi ve gazetelerde editörlük ve yazarlık yapmış, böylece yayın serüvenine başlamıştır.⁸ Bundan sonraki süreçte telif ve tercüme faaliyetleri ile yayın hayatını sürdüren Mevdûdî, içinde yaşadığı dönemin ve toplumun sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla çeşitli dinî ve siyasî hareketlerin içinde yer almış, ömrünün sonuna değin mücadelesine devam etmiştir.⁹

Mevdûdî, sanayi devrimi sonucunda, 19. yüzyılın ilk yarısı ile başlayıp günümüze değin süregelen modern çağ diye isimlendirebileceğimiz, bilim ve teknik açısından Müslüman toplumların Batı'dan geri kalmalarından kaynaklı birtakım sorunların ağır bir biçimde hissedildiği, hususen İngiliz sömürgesinin Hint Alt Kıtası'nda yoğun bir şekilde hissedildiği bir dönemde yaşamıştır. Batılıların İslam dünyasını sömürgeleştirme çabalarının son hız devam ettiği bu dönemde o, Müslüman toplumların hemen hepsinin yaşadığı ortak sorunları çözme gayreti içinde olmuş, Müslüman toplumların asimilasyonuna karşı bir duruş ortaya koymuştur.

Mevdûdî, Müslümanların bilim ve teknikte geriye düşmesini dinen, fikren ve ahlaken geri kalmalarının tabii bir sonucu olarak görmüş,¹⁰ onları bu yönlerden yeniden ayağa kaldırma çabası içerisinde olmuştur. Bu maksatla pek çok ülke ve şehri dolaşmış fikirlerini Müslümanların yaşadığı farklı coğrafyalara da taşımıştır. Aksiyoner bir kimliğe sahip olan Mevdûdî'nin yürüttüğü dinî-siyasî faaliyetler zaman zaman hapse atılmasına, suikaste uğramasına hatta idam ile yargılanmasına yol açmıştır.¹¹ Fakat o karşısına çıkan bu güçlülere rağmen hiçbir zaman mücadelesinden vazgeçmemiş, fikirlerini ve düşüncelerini insanlarla paylaşmaya ömrünün sonuna kadar devam etmiştir. Onun mücadelecilik kimliği sayesinde düşünceleri sadece doğup büyüdüğü topraklarda değil Müslümanların yaşadığı bütün coğrafyalarda etkili olmuş, fikirleri tartışılmış, eserleri daha o

⁷ Anis Ahmad, "Mevdûdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/432; Birişik, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", 16; Kışlakçı, *Mevdûdî*, 18-19.

⁸ Anis Ahmad, "Mevdûdî", 29/432; Birişik, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", 16-17; Kışlakçı, *Mevdûdî*, 23-26, 30-31, 35-36.

⁹ Birişik, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", 18-24.

¹⁰ Anis Ahmad, "Mevdûdî", 29/433.

¹¹ Birişik, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", 19-21; Kışlakçı, *Mevdûdî*, 75-127.

hayatta iken birçok dile çevrilmiştir.¹² Mevdûdî ömrünün sonlarına doğru rahatsızlığı nedeniyle tedavi olmak için oğlunun doktor olduğu New York şehrine gitmiş, burada tedavisi devam ederken 22 Eylül 1979 tarihinde vefat etmiştir.¹³ Tefsir, hadis, siyer, akaid, fıkıh, siyaset, tarih ve eğitimi de içine alan pek çok alanda birçok eser kaleme almıştır.¹⁴ Değişik konularda yazdığı onlarca eser Mevdûdî'nin ilgi alanının ve birikiminin ne kadar geniş olduğunu göstermektedir.¹⁵

Tefhîmü'l-Kur'ân'ın pek çok özelliğinden bahsedilebilir. Fakat biz burada konumuz itibarıyla tarihsel arka plan yönüyle eserden söz edeceğiz. Mevdûdî'nin bu bilgilere ulaşma biçimine ve bu bilgileri nerede, nasıl ve niçin kullandığı gibi hususlara değinmeye çalışacağız.

Tarihsel arka plan bilgisi açısından Mevdûdî'nin tefsirinin zengin bir muhtevaya sahip olduğu görülür. Onun ayetlerin tarihsel arka planına bu kadar eğilmesinin sebebi, yaşadığı dönemin şartları ve gerçekleştirmek istediği hedef dikkate alındığında daha iyi anlaşılacaktır.¹⁶ O, modern cahiliyye¹⁷ olarak nitelediği bir çağda dünyaya gelmiştir. Bu dönemde Müslüman topluluklar teknik açıdan Batı'nın gerisinde kalmış, Batı ise bu alandaki ilerleyişini Avrupa dışı toplumları sömürme aracı olarak kullanma çabası içinde olmuştur. İşte Batı'nın sömürgeleştirme faaliyetlerinin yoğun bir şekilde ve bütün Müslüman toplumlarda hissedildiği bir dönemde¹⁸ yaşayan Mevdûdî, bu kıskaçtan ancak Hz. Peygamber (sav)'in, o günkü cahiliye toplumunu nasıl dönüştürdüğü anlaşıldığı takdirde çıkılabileceğini düşünmektedir. Bu sorunların ancak Ku'ân'ın mesajının iyi anlaşılması ve Kur'ân'ın o günkü toplumu nasıl dönüştürdüğünün kavranılması halinde aşılabileceğini savunmuştur. Bu sebeple bu süreci takip etmek için Kur'ân ayetlerinin indiği ortamı sosyal, siyasi, ekonomik vb. açılardan analiz etmiş ve bu tarihsel arka plan refakatinde ayetlerin daha iyi anlaşılabilceğini ileri sürmüştür. Ona göre Kur'ân'ı iyice anlayabilmek için herhangi bir bölümü

¹² Birişık, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", 24; Kışlakçı, *Mevdûdî*, 151-154.

¹³ Anis Ahmad, "Mevdûdî", 29/433.

¹⁴ Anis Ahmad, "Mevdûdî", 29/435-436.

¹⁵ Mevdûdî'nin farklı konularda telif ettiği eserlerinin listesi için bk. Birişık, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", 25-36.

¹⁶ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Abdülhamit Birişık, "Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin Kur'ân Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XX/2 (2011), 1-20.

¹⁷ Mevdûdî'nin cahiliyye kavramını kullanımı hakkında detaylı bilgi için bk. Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, ts.), 1/490; Ömer Başkan, *Kur'an Yorumunun Politik Bağlamı -Mevdûdî Örneği-* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2010), 159-165.

¹⁸

incelenirken o bölümün indirildiği zaman ve zeminin göz önünde bulundurulması gerekir.¹⁹

3 Kasım 1959 tarihinde, yazmakta olduğu tefsir için bilgi toplamak ve Kur'ân'da adı geçen yerleri görmek üzere Haliç Bölgesi (Körfez Ülkeleri), S. Arabistan, Ürdün, Filistin, Suriye ve Mısır'ı kapsayan üç aylık bir seyahate çıkan²⁰ Mevdûdî, ayetlerin tarihî arka plan bilgilerinden bahsederken zaman zaman haritalara, fotoğraflara, arkeolojik bilgi ve bulgulara da yer vermiştir.²¹ Böylece ayette bahsedilen hadiselerin okuyucunun zihninde daha canlı ve kalıcı olmasını sağlamaya çalışmıştır. Yine Mevdûdî tarihsel arka plan bilgisinden bahsederken Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan yararlanmıştır. Özellikle peygamber kıssaları gibi nüzûl öncesi dönemle ilgili bölümlerde bu kitaplardaki bilgilerden nakillerde bulunmuş, kimi zaman bunları kaynak olarak kullanırken kimi zaman da eleştirmiştir.²²

Mevdûdî, tarihsel arka plan bilgisini genelde her sûrenin başına yazdığı giriş kısımlarında vermektedir. Sûre girişleri *Tefhîm*'in ayırıcı özellikleri arasında zikredilebilir. Mevdûdî bu girişlerde sûrenin adı, nüzûl zamanı, konusu, arka planı hakkında bilgiler verip sûrenin özetini yapmaktadır.²³ O, bu giriş bölümünde sûrenin nüzûl zamanını, dönemin şartlarını, İslam davetinin hangi merhalede olduğunu ve davetin karşılaştığı zorlukları ele alır. Bunun yanında sûrenin içinde ayrı dönemlerde nazil olmuş ayetler bulunuyorsa onlarla ilgili bilgileri ve bunlar arasında nasıl bir bağlantı bulunduğunu da zikreder.²⁴ Bununla beraber yeri geldikçe sûre içlerinde bir ayet yahut ayet grubunun tarihsel arka planına dair bilgiler verdiği de görülür.

Yazdığı tefsirin özelliklerden bahsederken Mevdûdî, bunu din

¹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/12, 20; Mustafa Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî", *Mevdûdî -Hayatı, Görüşleri ve Eserleri-* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 46.

²⁰ Anis Ahmad, "Mevdûdî", 29/433; Birişik, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", 21.

²¹ Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî", 48-49. Arkeolojik bilgi, belge ve haritaların geçtiği bazı yerler için bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/113, 160, 470, 501-503, 565-567; 2/66, 85, 89, 141,146, 193, 392, 437; 3/85-86, 88-89, 93-94, 154-155, 179, 183, 193, 358, 444; 4/54-55, 61, 62-63, 159, 165, 327, 375-376, 493-494, 520; 5/355, 356, 361; 6/140-147, 187, 273-274, 287, 386, 417; 7/84-85.

²² *Tefhîm*'de önceki kutsal kitaplardan yararlanan bazı yerler için bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/75, 77, 79, 85, 101, 117, 203, 259, 261; 2/92, 99, 101, 106, 277-278, 356, 394, 438-439, 459, 496; 3/69, 81-92, 153, 162, 182, 191-192, 209, 211-213, 244, 261-263, 267, 269, 314, 317-319, 325-326, 418, 452-454; 4/16, 61, 65, 105, 165, 167, 174, 179-180, 210, 464, 506, 521, 573; 5/30-31, 37-39, 65-68, 83, 278, 428-429; 6/268-287.

²³ Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî", 57.

²⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/12. Ayetleri farklı zamanlarda nazil olmuş sûrelerin bölümleri arasında irtibat kurduğu yerlerin örneği için bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/43-47, 231-234, 321-325; 2/191-192; 4/371; 5/431; 6/293, 507-508.

alanında eğitim görmüş kimseler için değil, orta seviyede eğitimi bulunanlarla Arapça bilmeyen ve Kur'ân ilimlerinin geniş hazinelerinden yararlanma imkânından yoksun olan aydınlar için yazdığını ifade etmektedir. Bu sebeple klasik tefsirlerdeki ulûmu'l-Kur'ân konularına eserinde çok fazla yer vermemiştir. İhtiyaç duydukça kısa açıklamalar yapmıştır.²⁵ Bunun yanı sıra Kur'ân mesajını okuyucuya daha iyi ulaştırmak ve Kur'ân'ın bir toplumu nasıl inşa ettiği hususunda genel bir şuur oluşturmak gayesiyle ayetlerin arka planına yoğunlaşmıştır.

Mevdûdî ve eseri hakkındaki bu ön bilgilendirmelerden sonra onun ayetleri açıklarken tarihî arka plan bilgisi kullanımına dair örneklerle geçebiliriz.

B. Nüzûl Öncesi Dönemle İlgili Örnekler

Mevdûdî ayetlerin indiği ortam hakkında bilgiler verdiği gibi nüzûl öncesi dönemlere atıfta bulunan ayetleri izah ederken o dönemin ortamı hakkında da bilgiler vermiştir. Bunu bazen ayette geçen bir hadisenin bazen de bir kavram yahut tabirin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını, tarihî süreç içinde nasıl geliştiğini göstermek suretiyle yapmıştır. Maksudumuzun daha iyi anlaşılması bakımından konuyu örneklerle detaylandırmak uygun olacaktır.

Örnek 1) Bakara sûresi 158. ayet-i kerimede Allah Teâlâ, Safa ve Merve'nin kendisinin şairinden (alametlerinden, nişanlarından) olduğunu haber veriyor. Ardından Hac yahut umre yapanların bu ikisini tavaf etmelerinde bir günah olmadığını bildiriyor.²⁶ Ayeti okuyanlar Allah'ın (cc) neden hac yahut umredeki diğer rükünleri değil de Safa ile Merve arasında yedi sefer gidip gelmeyi ve bunun günah olmadığını zikrettiği sorusunu sorabilirler. Mevdûdî, konunun tarihî arka planı hakkında bilgi vererek bu muhtemel soruyu cevaplamaya çalışır. Onun verdiği bilgilere göre, Safa ile Merve arasında gidip gelmek Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim'e hac ile öğrettiği ibadetlerdendi. Fakat daha sonraki süreçte insanlar bu tepelerin her birine birer tapınak yapıp bunları İsaf ve Nâile adında iki puta adadılar ve burada onlara tapınmaya başladılar. Arapların, Müslüman olduklarında Safa ile Merve arasında gidip gelmenin, Allah (cc) tarafından öğretilen haccın bir parçası mı yoksa sonradan putperestler tarafından uydurulmuş bir tapınma biçimi mi olduğu hususunda kafaları karıştı ve onlar iki tepe arasında gidip

²⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/7-8; Charles J. Adams, "Ebu'l-A'lâ Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân'ı", çev. Ömer Baskan, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* VII/4 (2007), 474-475. Mustafa Özel de nesh konusuna hiç değinmediğini ifade etmiştir. Bk. Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî", 61.

²⁶ Bakara 2/158.

gelmenin kendilerini şirke düşürüp düşürmeyeceği konusunda sorular sormaya başladılar. İşte bu sebeple Allah Teâla bu ayetle o ikisi arasında tavaf etmenin günah olmadığını onlara bildirdi ve onların bu konudaki şüphelerini giderdi.²⁷

Bu ayetin açıklamasıyla ilgili diğer tefsirlere göz attığımızda benzer bilgilerin onlarda da yer aldığını görmekteyiz. Ayet, Müslüman Arapların yukarıda belirttiğimiz endişe nedeniyle Safa ve Merve arasında sa'y etmekten imtina etmeleri üzerine nazil olmuştur. Bu hususta zikredilen rivayetlerde müşrik Arapların bu tepelerin her birine bir put yapıp onları tazim etmeleri nedeniyle Müslüman Arapların Safa ile Merve tepeleri arasında say etmeyi cahiliye âdeti olarak gördükleri ve bu sebeple bu işten kaçındıkları bilgisi yer almaktadır. Ayrıca tefsirlerde bundan önce Beyt'i tavaf etmeyle ilgili bir hüküm indirilmişken Safa ve Merve arasındaki tavafla ilgili bir şey bildirilmemiş olmasının da onların bu hususta tereddüt yaşamasında etkili olduğuna işaret edilmiştir.²⁸

Örnek 2) Hadîd sûresi 27. ayette Hz. İsa'ya (as) tabi olanların kalplerine şefkat ve merhamet duygusu verildiği bildirildikten sonra onların "ruhbanlık" diye bir şey ihdas ettikleri, onlara emredilmediği halde Allah'ın (cc) rızasını kazanmak için böyle bir şeyi ortaya çıkardıkları, buna rağmen çıkardıkları bu şeye de hakıyla riayet etmedikleri haber veriliyor.²⁹ Ayet okunduğunda Hristiyanların ihdas ettikleri ruhbanlığın ne olduğu, bunu ne zaman ortaya çıkardıkları ve niçin buna uymadıkları gibi sorular zihne gelebilmektedir. Mevdûdî ruhbanlığın tarihî arka planından bahsederek bu soruları cevaplamaya çalışır.

Hz. İsa'nın (as) göğe yükseltilmesinden yaklaşık iki asır sonra ruhbanlığın baş göstermeye başladığını ifade eden Mevdûdî, öncelikle

²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/131.

²⁸ Bu bilgilerin yer aldığı bazı tefsirler için bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 2/713-720; Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (Riyad: Mektebtü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1997), 1/266-267; Ebû Muhammed Abdülhak b. Ğalib İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, nşr. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 1/229-230; Ebu'l-Ferec Cemalüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Zâdül-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr* (Beyrut: Dâru İbni Hazm, 2002), 96; Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 4/177; Ebu'l-Fidâ' 'İmâdü'd-Dîn İsmâîl ed-Dimeşkî İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vd. (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000), 2/132-133.

²⁹ Hadîd 57/27. Ayetin ilgili kısmının metni şöyledir: **وَجَعَلْنَا فِى قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا**

ruhbanlığın ortaya çıkışından, öncülerinden ve yayılmasındaki temel faktörlerden bahseder, daha sonra ruhbanlığın getirdiği birtakım bidatleri dile getirir. Buna göre ruhbanlıkta kişinin bedenine eziyet etmesi, takva ölçüsü olarak kabul edilmiştir. Yıkanmak ve suyun bedene değmesi takva ile bağdaştırılmadığı için sürekli pislik içinde yaşamak ve temizlenmekten kaçınmak övülmüştür. Bekâr kalmak en yüce ahlakî erdemlerden kabul edildiği için iffetli olmanın ölçütü cinsel ilişkiden uzak durmak ve evlenmemek görülmüş, bu nedenle evlilik ve aile hayatı fiilen haram kılınmış ve nikâh bağları koparılmıştır. Çünkü nefsi öldürmek için meşru bile olsa her türlü lezzet ve zevkten uzak kalmak gerektiğine inanılmıştır. Sılayırahmin kökü kazınıp anne, baba, kardeş ve evlat sevgisi yok edilmeye çalışılmış, ruhsal yüceliş için bu duygu ve ilişkilerin ortadan kaldırılması gerektiği düşünülmüştür. Allah'ın (cc) sevgisine mazhar olmak için dünya ile ilgili tüm bağların koparılması gerektiğine inanılmış, en yakın akrabalara dahi acımasızca davranmak, merhametsiz ve kaba kalpli olmak ibadet telakki edilmiştir. Sonunda insanî duygular ve hisler körelmiş, bunun neticesinde de aralarında çeşitli sebeplerden dolayı çıkan kavgalarda birbirlerine acımasızca davranmışlar ve işkence etmişlerdir. Mevdûdî bu bidatlerin her biriyle ilgili rahip ve rahibelerin hayatından pek çok örnek verir. Azizlerin hayatını konu alan menakıp türü eserlerin bu tarz hadiselerle dolu olduğunu belirtir. Böylece ruhbanlığın nasıl ortaya çıktığını, temel iddialarının neler olduğunu ve tarihî süreç içinde nasıl bir yaşam biçimine dönüştüğünü ortaya koymaya çalışır.³⁰

Bu kısımda Hristiyanlıkta ruhbanlığı icad edip insanın fitratına aykırı iş yapanların nasıl bir hale dönüştüklerinden de bahseden Mevdûdî, fitratın bunlara galip geldiğini ve bu karşı koymanın onları ahlakî bataklığa, rezil bir duruma düşürdüğünü beyan eder. İnsan fitratındaki cinselliği meşru yollardan dahi karşılamayı engellemenin onları çeşitli sapkın ilişkilere sürüklediğini dile getirir. Onların dünyaya sırt çevirmek, derviş olmak iddialarına rağmen servet, mal ve mülk edindiklerine, krallar gibi saraylarda oturduklarına, manastır ve kiliselerde servetin oluk oluk akıtıldığına değinir. Mevdûdî ancak bu bilgiler ışığında, Kur'ân'ın, "*Ruhbanlığı kendileri uydurdular ama ona gereği gibi uymadılar.*" şeklindeki ayetinin doğru anlaşılabilceğini ileri sürer.³¹

Bu ayetin izahıyla ilgili tefsir literatürünü taradığımızda ruhbanlıkla ilgili bu kadar detaylı tarihî bilgilere rastlamadık. Onlarda da ruhbanlığı icad

³⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6/139-146.

³¹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6/146-147.

edenlerin ibadette aşırı gittikleri, yemek, içmek ve kadınlardan uzak durmak hususunda kendilerine ağır yükler yükledikleri, kendilerini içinde buldukları toplumdaki soyutlayarak mağara ve manastırlarda uzlete çekildikleri gibi bilgiler yer almaktadır. Fakat bunlar yüzeysel olarak zikredilmiştir. Mevdûdî'nin tefsirindeki gibi detaylı ve pek çok örnek ile anlatılmamıştır.³²

Örnek 3) *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da peygamber kıssalarından bahseden ayetlerin tefsiri tarihsel arka plan bilgisinden en çok istifade yerlerden biridir. Öyle ki neredeyse her peygamber kıssasının geçtiği yerde o dönemin tarihine kısa veya uzun bir şekilde değinilmiştir. Bu kısımların tarihinden bahsedilirken Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan çokça yararlanılmış, Kur'ân'daki bilgilerle bu kitaplardaki veriler arasında karşılaştırmalar yapılmıştır.³³ Bu karşılaştırmalar bazen sûrenin içerisinde yapılmış, bazen de Yûsuf sûresi gibi tek bir peygamberin kıssasına hasredilen sûrelerin başında yer almıştır.³⁴ Şimdi örnek olması açısından İbrâhîm (as) ile ilgili bir bölümde verilen tarfîhî bilgilerin ayetin anlaşılmasına nasıl katkı sunduğuna dikkat çekeceğiz.

En'âm sûresi 75-78. ayetlerde kesin inananlardan olması için İbrahim'e (as) göklerin ve yerin melekûtunun gösterildiği haber veriliyor. Ardından Hz. İbrâhîm'in sırasıyla bir yıldızı, Ay'ı ve Güneş'i görünce önce bunların kendisinin rabbi olduğunu, bunlar batıp gözden kaybolunca da bunların rabbi olamayacağını söylediği anlatılıyor. Aynı yerde İbrahim (as), Rabbinin kendisini doğru yola iletmesi sebebiyle sapmışlardan olmaktan kurtulduğunu dile getiriyor ve kavmine onların Allah'a (cc) ortak koştukları şeylerden uzak olduğunu bildiriyor.

³² Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 22/429-430; Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî: Bahru'l-'Ulûm*, thk. Ali Muhammed Muavviz vd. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 3/330; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'Uyûn -Tefsîru'l-Mâverdî-*, nşr. Abdülmaksûd b. Abdirrahîm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 5/484; Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ'Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzil*, thk. Muhammed Abdullâh en-Nemr vd. (Riyad: Dâru Taybe, 1409), 8/42; Ebû Abdillâh Muhammed b. 'Alî b. Muhammed Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr el-Câmiu Beyne Fenneyyî'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min 'İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrahman Amîra (Lecnetü't-Tahkîk ve'l-Bahsi'l-İlmî bi Dâri'l-Vefâ, 1994), 5/237; M. Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, 2001), 7/405-406.

³³ Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan yararlanılan bazı yerler ve yapılan karşılaştırmalar için bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/75, 85, 101, 117, 203, 259; 2/92, 101, 277-278, 356, 394, 442, 447-449, 472, 493-497; 3/69, 81-92, 153, 182, 209, 211-213, 261-263, 284-285, 325-326, 452-454; 4/16, 61, 119-121, 163, 169, 170-171, 235, 464, 506, 521, 573.

³⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2/433-439.

Bu kısımda İbrahîm'in (as) neden bir yıldız, Ay ve Güneş için önce kendisinin rabbi olduğunu söylediği merak konusu olabilir. Mevdûdî, İbrahim (as) ile kavmi arasında geçen bu tartışmanın niteliğinin anlaşılması için devrin dinî ve sosyal şartlarının bilinmesi gerektiğini söyler. Hz. İbrahim'in doğum yeri olan Ur kenti hakkında bu bölgede yapılan arkeolojik kazılar neticesinde edinilen birtakım bilgilerden bahseder. Şehrin nüfusu, yaşam biçimi, geçim kaynakları ve sınıf farklılıkları hakkında malumat verir. Ardından halkın dinî anlayışıyla ilgili şu bilgileri zikreder: "Ur'da yapılan kazılarda ortaya çıkan tabletlerde 5000 tanrının adı geçmektedir. Her kentin kendine özgü tanrısı ve baş tanrı ya da kent tanrısı kabul edilen ve kendisine diğerlerinden daha çok saygı gösterilen özel bir tanrısı vardı. Ur'un kent tanrısının adı Nannar (Ay tanrısı) idi ve sonraki çağın bilginleri kente, bu tanrının adına istinaden 'Kamerina' da demişlerdi. Bir diğer büyük kent, sonradan Ur'un yerine başkent yapılan 'Larsa' idi; buranın baş tanrısı ise 'Şemes'ti (Güneş tanrısı). Bu baş tanrıların altında, çoğunlukla yıldızlarla gezegenlerden ve birkaçı da yeryüzü nesnelere seçilen çok sayıda tanrı vardı. Halk, daha önemsiz şeyler için yaptıkları dualara bu küçük tanrıların karşılık verildiğine inanırdı. Tüm bu gök ve yer tanrı ve tanrıçalarının putlar halinde sembolleri dikilmiş olup dua vb. tapınmalar bu semboller önünde yapılırdı."³⁵ Mevdûdî, ilgili yerde ve devamında konuyla ilgili daha fazla ayrıntı vermektedir. Fakat alıntıladığımız bu kısım, İbrahim'in (as) neden bu cisimleri rab ediniyormuş gibi görüldüğünü açıklamak için yeterli görünmektedir. Öyle ki burada bir yıldız rab ediniyormuş gibi görünmekle onların taptıkları ufak tefek bütün ilahları, Ay ve Güneş ile de taptıkları en büyük ilahları kastetmektedir. Bununla da doğru bir akıl yürütme ile onların taptıkları irili ufaklı bütün ilahların hakiki olmadığı kendilerine göstermeye çalışmıştır.

Tefsir külliyatındaki belli başlı eserlere göz attığımızda Mevdûdî'nin verdiği bu bilgilere ulaşamadık. Onlarda genel olarak Allah'ın (cc) peygamber olarak gönderdiği bir kimsenin ömrünün herhangi bir döneminde Allah'tan (cc) başkasını Rabb kabul etmesinin mümkün olmadığı, bu sebeple İbrahim'in (as) burada bu varlıkları önce Rabb olarak gördüğünü söylemesi sonra da onların ortadan kaybolmaları/batmaları sebebiyle bunların Rabb olamayacağını beyan etmesinin, kavminin taptığı şeylerin onların Rabb'i olamayacağını onlara anlatmak maksadı ile olduğu bilgisi yer almaktadır. Yani İbrahim'in (as), kendisini onların yerine koyarak onlara doğru gözlem ve akıl yürütme ile hakikati göstermeye çalıştığı söylenmiştir.

³⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/565-566.

Aktarılan bu bilgilere mukabil, Mevdûdî'nin o dönemle ilgili verdiği detaylar diğer tefsirlerde bulunmamaktadır.³⁶

Örnek 4) Kureyş sûresinin girişinde Mevdûdî ayette geçen ibarelerin anlaşılması için tarihî arka planın bilinmesi gerektiğini vurgular. Sûrede Kureyşliler hem kendilerinin hem de yazın ve kışın yaptıkları yolculukların îlâfını (güvenliğini) sağlayan, karşılarında duran bu Kâbe'nin Rabbine ibadet etmeye davet edilmektedir ki O Rabb onları açlıktan kurtarıp doyurmuş ve korkudan da emin kılmıştır.³⁷ Mevdûdî bu sûrenin girişinde verdiği tarihî bilgiler vasıtasıyla Kureyş'in ve onların yaz ve kış yolculuklarının güvenliğinin nasıl sağlandığı sorusunu cevaplamaya çalışır. Onun verdiği bilgiler kısaca şöyledir:

Hz. Peygamber'in (sav) dedelerinden Kilab oğlu Kusayy, Hicaz'ın her yerine dağılmış bir vaziyette bulunan Kureyş kabilesini kendi zamanında Mekke'de bir araya toplamıştı. Burada bir şehir devleti kuran Kusayy Beytullah'ın hizmetini üstlendi ve Arabistan'ın her yerinden gelen hacılara hizmet için en iyi idareyi tesis etti. Onun bu hizmetleri nedeniyle Kureyş, Arap kabileleri arasında saygınlık kazanmıştı. Kusayy'nin torunlarından Haşim'in girişimleri ile Kureyşliler hem yaz hem de kış mevsiminde kervanlarla ticarete başlamışlardı. Arabistan'da diğer ticarî kervanlara oranla Kureyşlilerin kervanlarına Beytullah'ın hizmetkârı oldukları için daha bir kolaylık sağlanıyordu. Kureyşlilerin hac döneminde diğer kabilelere oldukça cömert davranması sebebiyle bu kabileler Kureyş'e minnettar kalıyorlardı. Bu nedenle Kureyşlilerin kervanlarına diğerlerinin saldırmaması gibi bir risk yoktu. Ayrıca onların güzergâhındaki kabileler diğer kabilelerden tahsil ettikleri geçiş vergilerini Kureyşlilerden almıyorlardı. Hem bu tarz kolaylıklar hem de o dönemde Sasanilerin Fars Körfezi'ne hâkim olmaları sebebiyle Bizans ile Uzak Doğu arasındaki tek bağlantı yolunun Arabistan'dan geçmesi, bu coğrafyada ticaretin hızlı bir şekilde gelişmesini sağladı. Haşim ve kardeşleri de bu dönemde çevredeki kabile ve devletlerle anlaşmalar yaparak ticaretlerini aynı hızla geliştirdiler. Mekke'yi iç ticaret merkezi haline getirdiler. Öyle ki ticaretteki hünnerleri sebebiyle Haşim ve

³⁶ Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbühû*, thk. Abdülcelîl Abduh Şelebî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988), 2/266-268; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, thk. Ebû Muhammed b. 'Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2002), 4/164-165; Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vil*, thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavviz (Riyad: Mektebetü'l-Abîkân, 1998), 2/366; Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmihsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 8/438-441.

³⁷ Kureyş 106/1-4.

kardeşlerine “mutaccirîn” denildi. Çevredeki kabile ve devletler ise kendileriyle olan ilişkilerine istinaden Kuryeşlilere “ashâb-ı ilâf” diyorlardı. Bunların yanında Yemen valisi Ebrehe'nin hem bu önemli ticaret yolu üzerindeki Arapları pasifize etmek hem de Mekke'yi ticarî bir merkez olmaktan çıkarmak için büyük bir ordu ile Mekke'yi işgal etme ve Kabe'yi yıkma planı Allah'ın (cc) yardımı ile hüsrana sonuçlanınca³⁸ bütün Arapların Kabe'nin Allah'ın (cc) evi olduğuna dair inançları daha da çoğaldı. Bununla beraber Kureyşlilere duyulan güven de öncekinden katbekat arttı ve Kureyş'in kervanları her nereye gitse kimse onlara dokunmaya cesaret edemedi. Öyle ki Kureyş'in himayesi altındakilere bile dokunmadılar.³⁹

Mevdûdî, bunların o dönemde herkes tarafından bilindiğini, sûrede de bu durumların kısaca onlara hatırlatılarak kendilerinden bu nimetleri bahşeden Allah'a (cc) ibadet etmelerinin istendiğini belirtir.⁴⁰ Bu bilgiler ışığında yaz ve kış yolculuklarının güvenliğinin nasıl sağlandığı, açlıktan korunup nasıl doyuruldukları ve korkudan emin kılındıkları daha iyi anlaşılacaktır.

Diğer tefsirlerde de Kureyş'e Beytullah'ın sakinleri/ahalisi oldukları için ticarete kolaylık sağlandığı, kimsenin onlara baskın yapmadıkları ifade edilmiştir. Allah'ın (cc) Kabe'ye saldıran Ebrehe ve ordusunu helak etmesinin de Arabistan'da Kureyş'e duyulan saygıyı artırdığı, böylece Kureyş'in esenlik ve güvenliğinin perçinlendiği ifade edilmiştir. Ayrıca daha önce Harem'in dışında dağınık bir halde yaşayan Kureyş halkını Kusayy'ın bir araya getirip toplaması nedeniyle kendilerine bu ismin (Kureyş) verildiği ve Haşim ve kardeşlerinin Kureyş'in çevre kabile ve devletlerle ticaretine öncülük ettikleri bilgisi de yer almaktadır.⁴¹ Dolayısıyla Mevdûdî'nin verdiği bilgilerin diğer tefsirlerdeki bilgilerle örtüştüğü söylenebilir. Fakat Mevdûdî bu bilgileri tarihî bir anlatımla, sırasıyla belli bir zamansal örgü içinde daha detaylı bir şekilde vermiştir. Bu da okuyucunun olayları takip etmesini kolaylaştırmıştır.

Örnek 5) Bakara sûresi 67-71. ayetler arasında Allah Teâlâ'nın

³⁸ Mevdûdî bu olayın da tarihsel arka planını Fil Sûresinin girişinde detaylı bir şekilde anlatır. Bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 7/235-242.

³⁹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 7/248-249.

⁴⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 7/249.

⁴¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 24/654-656; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne Tefsîru'l-Mâtürîdî*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 10/620-621; Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 22/496, 499, 501; Ebu'l-Fazl Şihabüddîn es-Seyyid Mahmûd Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî* (Beyrut: Dâru lhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 30/238-240.

İsrailoğulları'ndan bir inek boğazlamalarını istemesi, onların da bu emri yerine getirmekten kaçınmak amacıyla kesmeleri istenen ineğin niteliklerine dair sürekli sorular sormaları ve nihayetinde kaçacak yerleri kalmadığında bu emri yerine getirdikleri anlatılır. Ayeti okuyan kimse, ayette neden başka bir hayvan değil de ineğin kesilmesinin emredildiği ve niçin bahsedilen niteliklerde -ne yaşlı ne genç, bakanların hoşuna giden, alacası bulunmayan sapsarı renkli, boyunduruk altına girmemiş, herhangi bir arazinin sürülmesinde kullanılmamış, ekin sulamamış, herhangi bir kusuru bulunmayan- bir inek olması gerektiği sorusu ile karşılaşabilir. Mevdûdî, bu ayetin tefsirinde İsrailoğulları'nın o günkü durumuyla ilgili bilgiler vererek bu muhtemel soruları cevaplamaya çalışır. Buna göre İsrailoğulları o dönemde etrafındaki putperest milletlerden etkilenerek ineğe tapıyor ve ineğin kutsiyetine inanıyorlardı. Onların bu inançlarını kırmak için bir inek kurban etmeleri emredilmişti. Aslında bununla onların imanı sınanıyordu. Şayet gerçekten Allah'ın (cc) birliğine inanıyor ve ibadette O'na ortak koşmuyorlarsa daha önce taptıkları putu kendi elleriyle kurban etmeliydiler. Mevdûdî, bu sınavın onlar için çok zor olduğuna dikkat çeker. Onların Allah'ın (cc) birliğine olan inançları tam sağlamlaşmadığı için inek kurban etmekten kaçınmaya çalıştıklarından bahseder. Bu sebeple ayrıntılı sorular sorduklarını, fakat soru sordukça köşeye sıkıştıklarını dile getirir. Sonunda onlara o dönemde özellikle tapmak için seçilen altın renkli ineği kurban etmelerinin emredildiğini belirtir.⁴² Bu açıklamalarıyla Mevdûdî neden onlara bir ineği kesmelerinin emredildiğini ve onların soruları neticesinde bunun neden sarı bir inek ile sınırlandırıldığı şeklindeki soruları cevaplar. Aslında bu açıklamalar diğer özelliklerin de belirtilme sebebini izah etmektedir. Zira ayetlerde bahsedilen özellikler kendilerine tapmak için seçtikleri ineğin özellikleri olsa gerektir.

Bazı tefsirler de İsrailoğulları'na neden bir inek ve bu ayette belirtilen özelliklerde bir ineğin kesilmesinin emredilmesiyle ilgili kısa izahlar yapmışlardır. Bunlara göre İsrailoğulları daha önceden ineğe tapıyorlardı Allah (cc) onlara bu hayvanı kurban etmelerini emrederek onları denemek istedi ve onların ineğe tapma duygularının mahiyetini ortaya çıkarmayı diledi. Bu özelliklere sahip bir ineği kesmelerini istemesinin sebebi ise İsrailoğulları arasında ana babasına iyilikte bulunan ve onlara güzel davranan bir adamın bu özellikleri taşıyan bir ineğinin bulunmasıydı. Allah (cc) ana-babasına karşı sergilediği güzel davranış sebebiyle dünyadayken onu mükâfatlandırmak istedi. İsrailoğulları bu özellikler kendilerine ayan

⁴² Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/85.

olduktan sonra o adamdaki bu sığırı çok yüksek bir fiyata ondan satın almak zorunda kaldılar.⁴³ Ayette belirtilen özellikte bir ineğin kesilmesinin emredilmesinin sebebi bu izahtaki bilgi olabileceği gibi, Mevdûdî'nin yaptığı yorum bizce daha makul görülmektedir. Zira onlar daha önceden ineğe tapıyorlarsa ve bu sebeple inek kurban etmeleri emredilmişse onların tapmak için seçtikleri ineğin özelliğinde bir inek kurban etmeliydiler ki bu husustaki sınanma tam gerçekleşsin.

Mevdûdî'nin nüzûl öncesi dönemle ilgili verdiği tarihi arka plan bilgilerine baktığımızda bunların, nüzûl döneminde beliren herhangi bir sorunun ortaya çıkış sebebini açıklamaya yönelik bilgiler olduğu görülür. Onun Haşr sûresi girişinde Yahudilerin, Münafikûn sûresinin girişinde ise Münafıkların tarihçesi hakkında verdiği bilgiler de bu minvaldedir.⁴⁴ Nitekim bu bilgiler ışığında Medine dönemindeki Yahudilerin ve münafıkların düşmanca tavırlarının sebepleri daha iyi anlaşılacaktır. Bunun yanında o, ayette geçen bir kavram, ibare yahut ismin tarihi arka planı hakkında da bilgiler vermiştir.⁴⁵ Geçmiş dönemlerde yaşamış peygamberler ve kavimleri hakkında verdiği bilgiler de nüzûl öncesi tarihi arka plan arasındadır.⁴⁶

C. Nüzûl Dönemiyle İlgili Örnekler

Nüzûl dönemiyle ilgili örneklere geçmeden evvel Mevdûdî'nin tarihsel arka plan bilgisi vermeden önce ayetlerin ve sûrelerin iniş dönemlerini tespitte çalıştığını belirtmemiz gerekir. Çünkü *Tefhîm*'de dönem tespiti ile tarihî arka plan bilgisi âdeta iç içedir. Mevdûdî, dönem tespiti yaparken klasik tasnife bağlı kalarak öncelikle Mekkî ve Medenî ayrımı yapar. Burada Mekkî sûrelerin iniş zamanlarını tespit etmenin zorluğundan bahseder. Medenî sûrelerdeki çoğu ayetlerin nüzûl sebebi hakkında güvenilir rivayetlere sahip olduğumuz halde, Mekkî sûrelerle ilgili elimizde -birkaç

⁴³ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/136; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 1/492; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 1/137; Ebû Alî Emînü'l-İslam el-Fazl b. el-Hasen Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-'Ulûm, 2006), 1/184; Celâlüddîn Abdirrahmân Süyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr fî't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, thk. Abdullah b. Abdülmihsin et-Türkî (Kahire: Merkezü Hicr li'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyyeti ve'l-İslâmiyyeti, 2003), 1/402-409.

⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6/319-326.

⁴⁵ Bu konudaki bazı örnekler için bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/201, 271, 466, 490; 6/297-298, 304-306; 7/79-80, 82-85, 235-242.

⁴⁶ Burada zikrettiklerimiz dışında *Tefhîmu'l-Kur'ân*'daki nüzûl öncesi dönemle ilgili örnekler için bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/131, 188, 271, 429, 438-439, 473, 501, 524; 2/47-51, 69-71, 88, 101, 363-364, 388-398, 457; 3/154-157, 161-162, 192-193, 209, 265-266, 317-319, 321-323, 325-327; 4/13-14, 23, 28-29, 54-55, 60-61, 64-65, 92, 105, 158-159, 173-174, 326-327, 520-524, 573; 5/37-39, 41, 44-45, 65-68, 73-76, 140-141, 142-143, 149-151, 279-281; 6/186-194, 319-326.

ayet ve sûre dışında- bu denli ayrıntı bilgilerin bulunmadığını belirtir. Bunun Mekke döneminin Medine dönemi kadar ayrıntılarıyla orta konulmamasından kaynaklandığını öne sürer. Bu sebeple iniş dönemlerini tespit etmek için sûrelerin kendilerine ve içten içe verdiği (tartışılan konular, ele alınan sorunlar, üslup, nüzûl sebepleri, ilgili konulara yapılan doğrudan veya dolaylı telmihler gibi) delillere bağlı kalmamız gerektiğini düşünür. Bu noktada öncelikle Mekke sûrelerinin indiği dönemin tespitini kolaylaştırmak için Hz. Peygamber (sav)'in Mekke'deki misyonunun tarihini dört döneme ayırır. Daha sonra üzerinde durduğu sûrelerin muhtevası ile Hz. Peygamber (sav)'in Mekke dönemini dolduran olayları karşılaştırıp sûrelerin dönemi hakkında azami ölçüde doğru bir sonuca ulaşmaya çalışır.⁴⁷ Ancak bunu yaparken tespitlerinin kesinlik arz etmediğini, herhangi bir sûre yahut ayetin şu veya bu nedenle indiğini kesinlikle söylemediğini vurgular.⁴⁸ Şimdi Mevdûdî'nin nüzûl dönemine ait verdiği tarihî arka plan bilgilerinden bazısını örnek olarak zikrelelim.⁴⁹

Örnek 1) Bakara sûresi 40. ayetle birlikte Yahudilere seslenen Yüce Allah, onlara bahşettiği nimetini hatırlamalarını ve kendisine verdiği sözü yerine getirmelerini, onların yanındaki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak indirdiği Kur'ân'a iman etmelerini, ayetlerini az bir pahaya (küçük menfaatler ve dünyalık çıkarlar için) değişip inkâr etmemelerini ve yalnız kendisinden korkmalarını ister. Devamında gelen 42. ayette ise şöyle buyurur: وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْفُرُوا بِالْحَقِّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ “Hakkı batılla karıştırıp da bildiğiniz halde hakkı gizlemeyin.” Burada Yahudilerin neden hakkı batılla karıştırdıkları ve bile bile hakkı gizledikleri sorusu akla gelebilir. Mevdûdî bu ayetin tam anlaşılması için Arapların genelde okuma yazma bilmeyen ve eğitimden geçmemiş kimseler, Yahudilerde ise eğitimin daha yaygın olduğu gerçeğinin bilinmesi gerektiğini söyler. Yahudilerin Arabistan dışında bile tanınan bazı bilginlere sahip olduklarını ekler. O, Arapların Yahudi bilginler karşısında

⁴⁷ Bu tarz örneklerin yer aldığı bazı yerler için bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2/7-8, 299-300, 371, 433-434, 503, 533, 561; 3/7, 73, 147-148, 203, 235, 291, 339-340, 395, 567; 4/7, 85, 153, 221, 273, 317, 345, 497, 541, 567; 5/7, 53, 91, 171-173, 209, 255, 335, 467; 6/7-8, 43, 61-63, 335, 413, 479-480, 495, 549-551; 7/21, 35-37, 63, 79, 121, 151-152.

⁴⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/529-530.

⁴⁹ Burada zikrettiklerimiz dışında *Tefhîmu'l-Kur'ân*'daki nüzûl dönemine ait tarihî arka plan bilgisinin yer aldığı örnekler için bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/69-70, 87, 105, 140-141, 152-153, 162, 229, 305, 307, 309, 327-328, 516; 2/75, 137-149, 151; 3/147-148, 203-206, 294-295, 377-383, 440-449, 510-511; 4/7, 45, 122-123, 188-190, 217-219, 273-276, 371-383, 422-425, 547; 5/7-8, 53-54, 125-126, 171-173, 255-257, 272-273, 335-338, 393-404, 437-439, 539-540; 6/8-9, 128-129, 135, 155-156, 179, 197-199, 234-235, 289, 314-317, 392-394; 7/25, 50, 49, 95, 100, 175-178, 264-265, 275-276, 291-295.

saygı ile karışık korku duyduklarını, bu durumun Yahudilerle komşuluk ilişkisi bulunan Medinelilerde daha bariz bir şekilde görüldüğünü dile getirir. Bunu okuma yazma bilmeyen insanların daha çok eğitim görmüş, daha medenî ve dindar komşularından etkilenmesine benzetir. Hz. Peygamber (sav)'in İslam'ı tebliğ etmeye başladığı zamanda Arabistan'da durumun bu olduğunun altını çizer. Böyle bir tebliğ karşısında Arapların doğal olarak Yahudilere başvurduklarını, onlara "Siz bir kitap sahibisiniz ve bir peygamberin izleyicilerisiniz. Allah'ın rasûlü olduğunu iddia eden bu adam hakkında ne dersiniz?" diye sorduklarını zikreden Mevdûdî, sözlerine şöyle devam eder: "Yahudi âlimleri bu soruya direkt ve doğru bir cevap veremezlerdi. Çünkü onun öğretilerinde hata bulamaz ve birden çok ilah olduğunu söyleyemezlerdi. Onun peygamberler, kitaplar, melekler ve ahiretle ilgili öğretilerinin de yanlış olduğunu söyleyemezler ve onun öğrettiği ahlakı da eleştiremezlerdi. Bununla birlikte ne Hz. Peygamber (sav)'in öğrettiklerini açıkça kabul etmeye hazırdılar ne açıkça onu reddedecek cesarete sahiptiler ne de hakkı hemen kabul etmek gibi bir niyetleri vardı. Bu nedenle bu davete karşı gizli bir strateji takip ettiler. Hz. Peygamber (sav), ona uyanlar ve din hakkında şüphe üstüne şüphe uyandırdılar. Hz. Peygamber ve ona uyanlar aleyhinde propaganda yapıp yanlış iddialarda bulundular ve onları anlamsız bir tartışma içinde oyalamak için lüzumsuz karşı çıkışlarda bulundular. Bu nedenle Yahudiler, hakkı batılla karıştırıp gizlememeleri; şüpheler yaratarak, saçma iddialarda bulunarak ve batılla karıştırarak hakkı saklamamaları hususunda uyarılıyorlar."⁵⁰

Diğer tefsirlerde Hak'tan kastın doğru, İslam dini ve Allah'ın (cc) Hz. Musa'ya indirdiği kitap; batıldan kastın ise yalan, Yahudilik ve Hristiyanlık ve onların kendi elleriyle Tevrat'a ekledikleri bilgiler olduğu ve ayetle bunların birbirine karıştırılmaması gerektiğinin emredildiği söylenmiştir. Ayrıca Hak'tan kastın Hz. Peygamber (sav), onun önceki ilahî kitaplardaki nitelikleri ve getirdiği şeyler olduğu da söylenmiştir.⁵¹ Râzî, bu ayetin tefsirinde Yahudilerin Müslümanları şaşırtmak ve şüpheye düşürmek için çabalamalarına dikkat çekerek Mevdûdî'yle benzer açıklamalar yapmıştır. Buna göre o, buradaki ifadenin insanlara iğva vermekten ve onları saptırmaya çalışmaktan nehyetmek anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Başkasını saptırmanın iki şekilde olduğunu belirtmiş; hakkın delillerini işitmiş bir kimsenin saptırılmasının ancak bu delilleri karıştırmak suretiyle

⁵⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/71-72.

⁵¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 1/605-611; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 1/112-113; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 1/135; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/379-380.

olacağını وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ kısmının buna işaret ettiğini, bu delilleri işitmemiş bir kimseyi saptırmanın ise ancak delillerin ondan gizlenmesi ile mümkün olacağını, وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ kısmının da buna delalet ettiğini söylemiştir.⁵²

Mevdûdî'nin bu ayet bağlamında zikrettiği arka plan bilgisine baktığımız tefsirlerde rastlayamadık. Onun burada verdiği bilgiler neticesinde Medineli Müslümanlarla Yahudiler arasındaki ilişkinin mahiyetini bilmek ve Yahudilerin onlar üzerindeki etkilerini öğrenmek, ayeti daha anlaşılır kılmaktadır. Burada Yahudilerin genel tavrını da kaba hatları ile ortaya koyan Mevdûdî, Haşr sûresine yazdığı "giriş"te Yahudilerin tarihinden daha ayrıntılı şekilde bahseder ve onların Medîne döneminde Hz. Peygamber (sav) ve Müslümanlara karşı tavırlarının gerisinde yatan sebepleri ortaya koyar.⁵³

Örnek 2) Adiyat sûresinin başında Cenab-ı Hakk şöyle buyurmaktadır. وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا *"Harıl harıl koşan (at)lara, ateş/kıvılcım saçanlara, sabah vakti baskın verenlere, tozu dumana katanlara ve bir topluluğun ortasına dalanlara ant olsun ki gerçekten insan Rabbine karşı pek nankördür."*⁵⁴ Sûrenin baş tarafındaki bu ifadelerin bağlamını dikkate alan bir kişi, neden sabah vakti baskın yapan kimselere ve bunların atlarına yemin edildikten sonra insanın nankör olduğu zikredilmiştir diye düşünebilir. Yani buradaki yemin edilenler ile bu yeminin cevabı arasında nasıl bir ilişki olduğu sorusu zihne gelebilir. Mevdûdî, tarihsel arka plan bilgisinden istifade ile bu ilişkiyi kurmaya çalışır. Düşmanın haberi olup da hazırlanmaya fırsat bulmasını diye gece karanlığında akın/hareket etmelerinin ve sabahın erken saatlerinde de hedef alınan kabileye hücum etmelerinin Arapların saldırı usûlü olduğunu ifade eden Mevdûdî, bu sûrenin ilk beş ayetinin Arabistan'da yaygın olan anarşi ortamına işaret ettiğini söyler. Hangi düşmanlarının kendilerine ne zaman hücum edeceklerini bilmedikleri için her kabilenin kendini sürekli tehlike içinde ve tedirgin hissettiğini belirtir. Kabileler arasında kan davası, birbirlerinin mallarına ve hayvanlarına el koymak, kadınlarını ve çocuklarını köleleştirmek gibi sebeplerle savaş çıkabildiğini dile getirir. Bu zulüm ve kan dökmelerde ise genelde atların kullanıldığını o sebeple onlar üzerine yemin edildiğine işaret eder. İnsanın kendisine verilen bu kuvvetleri iyilik yerine kötülük için kullanması, Rabbine karşı nankörlüğünün bir delili olduğu için

⁵² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 3/45.

⁵³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6/186-194.

⁵⁴ Adiyât 100/1-6.

bunlar üzerine yemin edildiğine dikkat çeken Mevdûdî, Allah'ın (cc) verdiği imkânları ve onlara bağışladığı güçleri, Allah'ın (cc) en nefret ettiği şey olan yeryüzünde fesat çıkarmak için kullanmaları sebebiyle bunlara yemin edildiğini ve bunun da Allah'a (cc) karşı en büyük nankörlük olduğunu ifade eder.⁵⁵

Müfessirlerden bir grup birinci ayetteki harıl harıl koşanlar ifadesinden hac vaktinde üzerine binilen develerin, diğer grup ise düşmana hücum ederken kullanılan atların kastedildiğini öne sürmüşler, sûrenin devamını da buna göre tefsir etmişlerdir. “Dabh” kelimesinin atın nefes almasını anlatmak için kullanıldığını belirten ve sûrenin nüzûl sebebini dikkate alan müfessirler “harıl harıl koşanlar” ile atların kastedildiğini ileri sürmüşlerdir. Ayetin nüzûl sebebi kısaca şöyledir: Rasûlullah Kinaneoğullarından bir grup üzerine bir seriyye göndermiş, Ensardan el-Münzir b. Amr'ı da kumandan tayin etmişti. Bu seriyyeden gelecek haber gecikince Münafıklar, Müslümanların öldürüldüğünü söylemişler, bunun üzerine bu sûre indirilerek Hz. Peygamber (sav)'e onların durumlarının iyi olduğu, atların gece vakti dörtnala koşarak hedeflerine vardıkları, sabah vakti de baskın yaparak düşmanın ortasına daldıkları müjdesinin verildiği zikredilmiştir. Buradan yola çıkan müfessirler buradaki yeminlerin Allah (cc) yolunda savaşanların atlarına ve onların kâfirlerin üzerine yaptıkları hücumlara olduğunu söylemişlerdir.⁵⁶ Mevdûdî, bu yorumları buradaki yeminlerin insanın nankörlüğü karşısında yapıldığı gerekçesiyle eleştirir. Gazilerin atlarını koşturmasının ve kâfirler topluluğuna hücum etmesinin insanın Allah'a (cc) nankörlüğüne delalet etmeyeceğini belirtir.⁵⁷ Ayetlerin bağlamı ve yemin ile cevabı arasındaki ilişki dikkate alındığında Mevdûdî'nin yorumu daha makul görünmektedir. Ayrıca Mevdûdî'nin bu yorumunu güçlendirmek için o dönemin alışkanlıklarıyla ilgili verdiği tarihî arka plan bilgileri de bu yorumu desteklemektedir.

Örnek 3) Bakara sûresi 104. ayet-i kerimedeki müminlerden “râ'inâ”

⁵⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 7/209-211.

⁵⁶ Bu tarz yorumların zikredildiği tefsirler için bk. Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte (Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 2002), 4/801-802; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 10/600-602; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh İbn Ebî Zemenîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz*, thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe, Muhammed b. Mustafâ el-Kenz (Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse li't-Tabâati ve'n-Neşr, 2002), 5/154-155; Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-Beyân*, 10/268-271; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 1579; Nâsirüddîn Ebî'l-Hayr Abdullâh b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil*, nşr. Muhammed Abdurrahman el-Mer'âşlî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1998), 5/331.

⁵⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 7/210.

dememeleri bunun yerine “ünzurnâ” demeleri istenmektedir. İlk bakışta hemen hemen aynı anlama gelen bu iki kelimedenden neden birini söylemek men edilmektedir de diğerini söylemek teşvik edilmektedir? Bu soru ayetin arka planını bilmeyen kimselerin zihnini meşgul edebilmektedir. Mevdûdî bu soruya cevap maksadıyla ayetin arka planı hakkında özetle şu bilgileri verir:

Yahudiler Hz. Peygamber’e (sav) zahiren saygı gösterecekler de gizliiden gizliye ona zarar vermek ve onu saf dışı bırakmak için uğraşıyorlardı. Bu nedenle onunla konuşurken bilerek kaypak kelimeler kullanıp hakaret anlamı taşıyacak şekilde telaffuzu bozuyorlar yahut hakaret anlamı da taşıyan bazı sözleri seçiyorlardı. “Râ’inâ” kelimesi de bunlardan biriydi. Bu kelime “Bir dakika bakar mısınız?” anlamına geldiği gibi konuşma dilinde “Sen bizi dinlersen biz de seni dinleriz.” anlamına da geliyordu. İbrancada telaffuzu buna benzeyen “Dinle işitmez olasıca!” anlamına gelen bir kelime de vardı. Ayrıca Arapçada aynı kelime “kibirli ve cahil insan” anlamı taşıyordu. Yine ufak bir dil sürçmesi ile “bizim çobanımız” anlamına gelen “râ’inâ”ya da dönüşebiliyordu. İşte bu ayette inananlara bazı insanlar tarafından kötü anlamlara çekilebilecek râ’inâ” gibi kaypak kelimeleri kullanmamaları, onun yerine “ikincil ve kötü anlamlara sahip olmayan “bize bak, bizi gözet” gibi anlamlara gelen “ünzurnâ” kelimesini kullanmaları tavsiye ediliyor.⁵⁸

Bu ayetin izahı bağlamında tefsir literatürü tarandığında benzer açıklamalarla karşılaşılmaktadır.⁵⁹

Örnek 4) Nisâ sûresi 88. ayetinde Hakk Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَسَبُوا أَتَرَىٰ يَدُونَ أَن نَّهْدُوا مِنَ أَضَلِّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ سَبِيلًا “Size ne oluyor da münafıklar hakkında iki gruba ayrılıyorsunuz? Oysa Allah onları işledikleri şey sebebiyle baş aşağı etmiştir. Allah’ın saptırdığını doğru yola iletmek mi istiyorsunuz? Allah kimi saptırdıysa artık onun için asla bir yol bulamazsınız.” Mevdûdî, bu ayette “müminlerin, haklarında iki gruba ayrıldıkları münafıklar” ile Mekke’de ve Arabistan’ın diğer bölgelerinde İslam’ı kabul eden fakat Medine’ye hicret etmeyen kimselerin kastedildiğini ileri sürer. Bu kimselerin önceden olduğu gibi kabileleriyle yaşamaya devam ettiklerinden ve onların İslam ve Müslümanlar aleyhinde yaptıkları bütün düşmanca hareketlerde rol aldıklarından bahseder. Müslümanların bu

⁵⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur’ân*, 1/102.

⁵⁹ Benzer açıklamaların yer aldığı bazı tefsirler için bk. Taberî, *Câmi’u'l-Beyân*, 2/374-385; Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali Tûsî, *et-Tıbyân fî Tefsîri'l-Kur’ân*, thk. Ahmed Habîb Kasîr el-Âmilî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.), 1/387-390; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1-307-308; Âlûsî, *Rûhu'l-Me’âni*, 1/348-349.

kimselere nasıl davranacaklarını kestiremediklerini ve bu hususta ayrılığa düştüklerini belirtir. Kelime-i şehadet getirmeleri, namaz kılmaları, oruç tutmaları ve Kur'ân okumaları sebebiyle bazı Müslümanların onların her şeyin ötesinde Müslüman oldukları kanaatini taşıdıklarını ve onlara kâfir gibi davranılmayacağı görüşünde olduklarını dile getirir. Bu ayet ile Allah'ın (cc) Müslümanlar arasındaki bu ayrılığı çözdüğünü ve onlara nasıl davranacaklarını bildirdiğini ifade eder. Mevdûdî, hem bu bölümün hem de Kur'ân'daki buna benzer diğer ayetlerin daha iyi anlaşılması için Medine'ye hicret etmeyen kimselerin neden münafık olarak ilan edildiklerinin bilinmesi gerektiğini vurgular ve şu bilgileri verir: "Hz. Peygamber (sav) Medine'ye hicret ettikten sonra orada İslam'ın uygulanabileceği bir ortam meydana getirildiğinde, herhangi bir beldede ezilen ve İslamî emirleri tam anlamıyla yerine getiremeyen tüm Müslümanların Medine'ye, "İslam Yurdu"na hicret etmeleri hususunda genel bir çağrı yapıldı. Bunun sonucunda hicret etme imkânına sahip olan fakat yurtlarını, akrabalarını, çıkarlarını İslam'dan çok sevdikleri için hicret etmeyen kimseler münafık olarak ilan edildiler. Sadece gerçekten hicret etmeye güç yetiremeyen ve bu konuda sıkı tedbirlerle engellenen kimseler bu sûrenin (Nisâ sûresi) 98. ayetinde müstaz'af⁶⁰ olarak tanımlandı."⁶¹

Ayette kastedilen münafıkların kimler olduğu hususunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunların; Uhud savaşına katılmak üzere Müslümanlarla birlikte yola çıktığı hâlde savaştan vazgeçip geri dönenler, Medine'ye gelip İslam'ı kabul ettikten sonra pişman olan ve çeşitli bahanelerle (hastalık, Medine'nin havası, ticaret vb.) Medine'den ayrılan bir grup ve Mekke'de iken iman eden fakat hicreti terk etmiş bir grup olduğu zikredilen görüşler arasındadır.⁶² Kurtubî bu üç görüşten son ikisini daha sonra gelen ayette geçen "*Allah yolunda hicret edinceye kadar onlardan kimseyi dost edinmeyin.*" buyruğu ile uyumu açısından daha doğru bulurken birinci görüşün de nakil itibarıyla daha sahih olduğunu söylemiştir.⁶³

Mevdûdî de ayetin siyakusibakını göz önünde bulundurarak tefsirlerde yer alan görüşlerden birini tercih etmiş ve bu görüşünü

⁶⁰ Toplum içinde ezilen, küçük görülen, sayılarının azlığı yahut güçsüzlükleri sebebiyle etkisiz kalan kimseler için kullanılan Kur'ânî bir tabir. Bk. Bekir Topaloğlu, "Müstekbir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/138-139.

⁶¹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/387-388.

⁶² Burada zikrettiğimiz görüşlerle beraber diğer görüşler hakkında daha fazla bilgi için bk. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3/1022-1024; Semerkandî, *Bahru'l-'Ulûm*, 1/374; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'Uyûn*, 1/515; Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzîl*, 2/259; Süyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, 4/566-572.

⁶³ Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/503-504.

destekleyecek tarihi bilgiler vermiştir. Onun verdiği tarihî bilgiler Müslümanların münafıklar hususunda neden ve nasıl bir ayrılığa düştükleri sorularını açıklığa kavuşturmakta ve ayetin anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

Örnek 5) Mevdûdî'nin tarihi arka plan bilgisi verirken istifade ettiği kaynaklardan biri de rivayetlerdir. Duhâ sûresinde bunun bir örneğini görebiliriz. Sûrenin girişinde *وَإِذَا سَجَىٰ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ* buyrulur önce kuşluk vaktine ve sükûna erdiği zaman geceye yemin edilmiş sonra da Peygamber'e (sav) Rabbinin kendisine darılmadığı bildirilmiştir.⁶⁴ Sûreyi okuyan kimse burada zamanın iki vaktine yemin edilmesiyle Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber (sav)'e darılmaması arasında bağlantı kuramayabilir ve neden durduk yere bu bilginin verildiği sorusuyla karşılaşabilir. Ancak ayetin indirilmesine sebep olan hadiseler ve indiği dönem hakkında bilgi sahibi olunursa bu soru açıklığa kavuşabilir ve ayetler arası bağlantı kurulabilir.

Ayetin indiği dönem hakkında bilgi veren Mevdûdî, muhtevasından hareketle sûrenin Mekke döneminin başlarında indirildiği sonucuna varır. Konuyla ilgili rivayetlere ve bunlar arasındaki farklılıklara işaret eder. Rivayetlerden Rasûlullah'ın (sav) kendisine gelen vahyin bir süre kesilmesi üzerine çok üzülüp perişan olduğunun, Allah'ın (cc) kendisine darıldığını sandığının ve kendisindeki bir kusur sebebiyle vahyin kesilmiş olma endişesini taşıdığının anlaşıldığını zikreder. Küfür ile İslam'ın mücadele ettiği bir dönemde, gücünü Allah'tan (cc) alan Hz. Muhammed (sav) için vahyin kesilmesinin onun yapayalnız kalması manasına geleceğini ifade eden Mevdûdî, düşmanların vahyin bir süre gelmemesi sebebiyle alay etmelerinin de onun üzüntüsünü artırdığını söyler. İşte hâl böyleyken bu sûre ile vahyin kesilme sebebinin darılma olmadığının haber verilerek Rasûlullah'ın (sav) teselli edildiğini belirtir. Mevdûdî, vahyin neden bir süre kesildiğiyle ilgili de açıklamalar yapar. Ona göre vahyin kesilmesi Rasûlullah'ın vahyin şiddetine alışması için gerekli bir durumdu. Gündüzün aydınlığından sonra sükûn bulmak için gecenin gelmesi gibiydi.⁶⁵ Bu ifadesiyle de Mevdûdî, sûrenin başında neden kuşluk vaktine ve gecenin karanlığına yemin edildiğini izah etmektedir.

Tefsir literatürü tarandığında bu ayetin tefsiri bağlamında benzer açıklamalarla karşılaşılacaktır. Ayrıca Mevdûdî'nin çıkarımda bulunduğu

⁶⁴ Duhâ 93/1-3.

⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 7/151, 153-154. Vahye bir süre ara verilmesinin hikmetiyle ilgili detaylı açıklamaları için ayrıca bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6/498-499, 507-510.

rivayetler de tefsirlerde yer almaktadır.⁶⁶

Sonuç

Tarihî arka plan bilgisi Kur'ân'ın, indiği toplumu şekillendirme biçimini, ona nasıl müdahalelerde bulunduğunu ve bunu yaparken hangi kriterleri dikkate aldığını öğrenmek için önem arz etmektedir. Zira bu hususlar bilindiğinde, Kur'ân'ın olaylara müdahalesinin arkasındaki maksatlar daha iyi anlaşılacak bu da bizim bugünkü meseleleri çözmemize yardımcı olacaktır.

Kur'ân ilimlerinden esbâbü'n-nüzûl ile aralarında sıkı bir ilişki olsa da tarihî arka plan ondan farklıdır. Esbâbü'n-nüzûl ayetlerin inmesine doğrudan etki eden bir söz veya durumu anlatırken, tarihî arka plan ayetlerin indiği zaman ve mekânı çevreleyen koşullardan bahsetmektedir.

Müfessir kimliği yanında iyi bir tarihçi olan Mevdûdî, ayetleri açıklarken tarihî arka plan bilgisinden çokça istifade etmiştir. Bununla beraber ayetlerin tarihsel arka planına sadece o işaret etmiş değildir. Diğer müfessirlerin de eserlerinde bu tarz bilgilere yer verdikleri görülmektedir. Ancak onu, bu bilgiyi kullanımında diğer müfessirlerden ayıran yönler vardır. O, sadece ayetin indiği ortam hakkında bilgi vermekle yetinmemiş, yeri geldikçe o gün öyle bir ortamın bulunmasının gerisindeki şartları da ortaya koymak amacıyla bazen hadisenin kendisinin bazen de kahramanlarının tarihçelerinden bahsetmiştir. Ayrıca nüzûl öncesi dönemlere atıfta bulunan ayetleri izah ederken bu ayetlerde geçen bir hadisenin yahut kavramın veya tabirin tarihsel arka planına dair bilgiler de vermiştir. Bu bakımdan onun tarihî arka plan konusunu daha geniş bir çerçevede ele aldığı söylenebilir.

Mevdûdî, nüzûl dönemiyle ilgili tarihî arka plan bilgisi verirken ayetlerin muhtevasından, sebep-i nüzûl rivayetlerinden, Müslüman âlimlerin yazdığı tarih kitaplarından; nüzûl öncesi dönemle ilgili bilgilerde ise Kitab-ı Mukaddes'ten, Talmud'dan, ansiklopedilerden, arkeolojik bilgi ve bulgulardan, Yahudi ve Hristiyan âlimlerin yazdığı tarih kitaplarından ve günlüklerden istifade etmiştir. Bu bilgileri paylaşırken zaman zaman haritalara ve krokilere de yer vermiştir. Onun eserinin bu yönüyle de kendisinden önceki eserlerden ayrıldığı söylenebilir.

Mevdûdî'nin eserinin bu bilgi türü bakımından zengin bir muhtevaya

⁶⁶ Konuyla ilgili rivayetlerin ve benzer açıklamaların yer aldığı bazı tefsirler için bk. Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr*, 4/731-732; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 24/484-487; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 10/222-224; İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 5/493; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, 5/610-611; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 14/381-383.

sahip olduğu gör÷lmektedir. Öyle ki tarihî arka plan bilgisi onun eserinin en bariz özelliğidir. Bu nedenle makalemizde tarihsel arka plan bilgisinin önemini Mevdûdî'nin tefsirindeki örnekler üzerinden ele aldık. Öyle ki bazı ayetlerin tarihsel arka planı bilinmeden anlaşılmasının zor olduğu sonucuna vardık ve Kur'ân ayetleri üzerinde araştırma ve inceleme yapmak isteyen kimselerin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'dan da bu bakımdan istifade etmelerinin ehemmiyetine dikkat çekmek istedik.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma özgündür.

2. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

3. Finansman/Destek:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

4. Katkı Oranı Beyanı:

Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

ADAMS, Charles J. "Ebu'l-A'lâ Mevdûdî'nin Tefhîmü'l-Kur'ân'ı". çev. Ömer Baskan. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* VII/4 (2007), 463-482.

ÂLÛSÎ, Ebu'l-Fazl Şihabüddîn es-Seyyid Mahmûd. *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

- ANIS AHMAD. "Mevdûdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/432-437. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- BAŞKAN, Ömer. *Kur'an Yorumunun Politik Bağlamı -Mevdûdî Örneği-*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2010.
- BEĞAVÎ, Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ'. *Me'âlimü't-Tenzîl*. thk. Muhammed Abdullâh en-Nemr vd. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1409.
- BEYZÂVÎ, Nâsirüddîn Eb'l-Hayr Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. nşr. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1998.
- BİRİŞİK, Abdülhamit. "Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin Kur'ân Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XX/2 (2011), 1-20.
- BİRİŞİK, Abdülhamit. "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri". *Mevdûdî -Hayatı, Görüşleri ve Eserleri-*. 13-42. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- CERRAHOĞLU, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- ÇETİN, Abdurrahman. *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2. Basım, 2012.
- DEMİRCİ, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2003.
- DİNDİ, Emrah. *Kur'an'da İslam Öncesi Kültür*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- ELMALILI, M. Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Yenda Yayın-Dağıtım, 2001.
- GÖKKİR, Necmettin. *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
- GÜVEN, Şahin. *Kur'ân'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*. İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları, 2017.
- HAMİRA MEVDÛDÎ. *Babam Mevdûdî*. çev. Hülya Afacan. İstanbul: Mana Yayınları, 2018.
- İBN ATIYYE, Ebû Muhammed Abdülhak b. Ğalib. *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. nşr. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İBN EBÎ HÂTİM, Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 10 Cilt. Riyad: Mektebtü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1997.
- İBN EBÎ ZEMENÎN, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-*

- Azîz*. thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe, Muhammed b. Mustafâ el-Kenz. 5 Cilt. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse li't-Tabâati ve'n-Neşr, 2002.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ' İmâdü'd-Dîn İsmâîl ed-Dimeşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vd. 15 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Cemalüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zâdü'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*. Beyrut: Dâru İbni Hazm, 2002.
- KARAGÖZ, Mustafa. *Sözlükbilim ve Tefsir -Tehzîbü'l-Lüga-*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.
- KATTÂN, Mennâ' Halîl el-. *Mebâhis fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2000.
- KIŞLAKÇI, Turan. *Çağa İz Bırakan Önderler: Mevdûdî*. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2013.
- KOÇ, Zafer. *Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî (1903-1979) ve Tefsirdeki Metodu*. Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- KOTAN, Şevket. *Kur'an, Yorum ve Tarih -Tarihselci Okumanın Çıkmazları-*. İstanbul: Hikav Yayınları, 2018.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmihsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- MÂTÜRÎDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne Tefsîru'l-Mâtürîdî*. thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-Uyûn -Tefsîru'l-Mâverdî-*. nşr. Abdülmaksûd b. Abdirrahîm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, ts.
- MUKÂTİL B. SÜLEYMÂN. *Tefsîru Mukâtîl b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, 2002.
- ÖZEL, Mustafa. "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî". *Mevdûdî -Hayatı, Görüşleri ve Eserleri-*. 43-61. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- ÖZEL, Mustafa. *Elmalılı ve Mevdûdî'nin Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, 1999.
- RÂZÎ, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtîhu'l-Ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.

- SA'LEBÎ, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Kesf ve'l-Beyân*. thk. Ebû Muhammed b. 'Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2002.
- SEMERKANDÎ, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Tefsîru's-Semerkandî: Bahru'l-'Ulûm*. thk. Ali Muhammed Muavviz vd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1993.
- SERİNSU, Ahmet Nedim. *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'ün Rolü*. İstanbul: Şûle Yayınları, 1994.
- SÖYLEMEZ, M. Mahfuz (ed.). *Kur'ân ve İslamî İlimlerin Anlaşılmasında Tarihin Önemi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- SUBHÎ SÂLİH. *Mebâhis fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 1977.
- SÜYÛTÎ, Celâlüddîn Abdîrahmân. *ed-Dürü'l-Mensûr fî't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*. thk. Abdullah b. Abdülmihsin et-Türkî. 17 Cilt. Kahire: Merkezü Hicr li'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyyeti ve'l-İslâmiyyeti, 2003.
- ŞEVKÂNÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. 'Alî b. Muhammed. *Fethu'l-Kadîr el-Câmiu Beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min 'İlmi't-Tefsîr*. thk. Abdurrahman Amîra. 5 Cilt. Lecnetü't-Tahkîk ve'l-Bahsi'l-İlmî bi Dâri'l-Vefâ, 1994.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- TABERSÎ, Ebû Alî Emînü'l-İslam el-Fazl b. el-Hasen. *Mecme'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'Ulûm, 2006.
- TİYEK, Fatih. *Kur'ân'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- TOPALOĞLU, Bekir. "Müstekbir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/138-139. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- TÛSÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali. *et-Tıbyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Habîb Kasîr el-'Âmilî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- YUSUF EL-KARADAVÎ. *Bir Düşünür Olarak Mevdûdî*. çev. Ekrem Çavuş. İstanbul: Ekin Yayınları, 2017.
- YÜKSEK, Muhammed İsa. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Bağlam Bilgisi*. İstanbul: MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- ZECCÂC, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî. *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbühû*. thk.

Abdülcelîl Abduh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988.

ZEMAŞSERÎ, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vîl*. thk. Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, Ali Muhammed Muavviz. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Abîkân, 1998.

ZERKÂNÎ, Muhammed Abdü'l-Azîm. *Menâhilü'l-'İrfân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Fevvâz Ahmed Zümerlî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1990

THE IMPORTANCE OF THE HISTORICAL BACKGROUND IN UNDERSTANDING THE VERSES OF THE QUR'AN: THE EXAMPLE OF TAFHÎM AL-QUR'AN

 Hasan İslam SAK^a

Extended Abstract

Koran; it was revealed to a society with tradition and custom and shaped the society to a certain extent. Historical background information is important in order to learn how the Qur'an shapes the society in which it was revealed, how it intervenes in it and what criteria it takes into account while doing this. Because when these issues are known, the mentality/understanding behind the Qur'an's intervention in events will be better understood, which will help us to solve today's issues.

When the historical background is mentioned, the first term that comes to mind is asbab al-nuzul. Even if there is a relationship between them, they both mean different things. For this reason, in our study, first of all, the difference between them is pointed out with the idea that it will help to understand what we mean by the historical background. In this context, while asbab al-nuzul is defined as a word or situation that causes one or more verses or a chapter to be revealed during the revelation period of the Qur'an, it is stated that the historical background expresses the political, social, cultural and economic etc. conditions of the period in which the verses were revealed. However, although when the "historical background" of the verses is mentioned, the situations/conditions of the society in the process of the revelation of the Qur'an are understood at first, It has been seen that Mawdudi used it in a broader sense and evaluated the information belonging to the period before the revelation of the Qur'an in this way. In other words, he included information about how and when an event or expression related

^a Ph.D., Erciyes University, hasanislamsak@erciyes.edu.tr

to the period before the revelation of the Qur'an in the verses, how it developed and changed in the historical process, under the name of historical background.

In this study, we tried to point out the importance of the historical background in understanding the verses of the Qur'an through Tafhim al-Qur'an. Because, the fact that such a title is usually found at the beginning of the surah in Mawdudi's work and that he makes use of the historical background while explaining the verses in many places in the surah has led us to explain the subject in the example of his work. In other words, the historical background is both more intense and more prominent in his work compared to other works.

During our study, we first scanned the work of Mawdudi and identified the places where he benefited from the historical background information. Afterwards, we classified these examples as the period before the revelation of the Qur'an and the period of the revelation of the Qur'an, taking into account the time they mentioned. Considering the examples he gave in different types about both periods, we tried to reveal how he benefited from this information. For example, while describing the background of an event, he sometimes referred to the histories of the heroes of the event and examined the reasons for the situation that took place that day. Sometimes, he gave information about the historical roots of a concept or expression in the verse and tried to contribute to the understanding of the verse by showing when and how it emerged and how it developed. We took care to take these different types into consideration while choosing the samples. By scanning the other commentaries about the verse, we tried to show whether they have this historical background information or not, and to what extent it exist. Thus, we tried to reveal the difference of Tafhim al-Qur'an from other tafsir in terms of using this knowledge.

While Mawdudi gives historical background information about the period of the revelation of the Qur'an, he made use of the content of the verses, the asbab al-nuzul, the history books written by Muslim scholars; On the other hand, he benefited from the Bible, Talmud, encyclopedias, archaeological information and findings, history books and diaries written by Jewish and Christian scholars in information about the period before the revelation of the Qur'an. While sharing this information, he also included maps and photographs from time to time. It can be said that his work differs from the previous works in this aspect. It is among the distinguishing features of his tafsir that he presents original and detailed information about the period

before the revelation of the Qur'an. Making use of Tafhim al-Qur'an in this respect may enable people who are trying to understand the verses of the Qur'an to encounter some information that they cannot find in other tafsir. This will allow them to better grasp certain points.

Keywords: Tafsir, Historical Background, Mawdudi, Tafhim al-Qur'an.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work is original.

2. Ethics approval:

Not applicable.

3. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

4. Author contribution:

The author declares no one has contributed to the article.

5. Competing interests:

The author declares no competing interests.

